

Помилувані часом

В Україні відроджується традиція будівництва дерев'яних церков. Набувають популярності і туристичні маршрути шляхами дерев'яної архітектури **Дарина Горова, фото Юрій Медвідь, Київ – Закарпаття – Львів – Київ**

Мандрівки Україною – хобі Олени Крушинської, кандидата фізичних наук, науковця співробітника Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Під час подорожей до замків та природних пам'яток у неї виникло особливе ставлення до дерев'яних церков. «Вигляд вкритій гонимом [кількастами дощечками] церкві серед сирого дощі видається мені чимось казковим і

фантастичним», – ділиться враженнями Крушинська.

У бібліотеках та інтернеті матеріалів про дерев'яні церкви було обмаль, тому Крушинська взялася самостійно збирати інформаційні проєкти: перелопатила гори спеціалізованої літератури, зустрічалася з фахівцями, їздила в експедиції в глухі села. Навіть виграла грант Президента України для обдарованої молоді і створила інтернет-сайт

«Дерев'яні храми України». А цього місяця у видавничстві «Грані-Т» вийшов путівник «44 дерев'яні храми Львівщини».

На думку дослідниць-аматорки, у дерев'яних храмах чітко виражені національні риси архітектури: «Вони шитомо українські й автентичні. Львівське жозацькі церкви, ступінчасті бойківські храми, закарпатська дерев'яна готика не мають аналогів у світі», – підкреслює вона.

Унікальність поруч: Українська дерев'яна архітектура не має аналогів у світі

Дерев'яне леґо

Нині на території України збереглося близько 2500 дерев'яних церков. Традиції унікального будівництва передавалися від батька до сина. У 20-30-х роках ХХ століття зводили дерев'яні церкви брациські дипломовані архітектори, – розповідає «Новинари» Ярослав Кравченко, професор кафедри історії та теорії мистецтва Львівської академії мистецтв. – У кресленнях все було правильно, а кулі церкви

зводили, то виходило таке, що й кулі не трималося». На його думку, це можна пояснити тим, що університетські спеціалісти не мали уявлення про народну архітектуру.

Сідли дерев'яної архітектури професор шукає з 1980-х років. Зауважує, що всі об'єкти не схожі один на одного та пропорційно відмінні: це тому, що кожен будівничий має свій мірний, тобто емпіричний паличку завдовжки 5 паль-

Хрест на церкві: Дмитрівська церква у селі Рипиніне – зразок шкоди, заподіяної через добрі наміри. Її відкрили білшоку, яка псує і зовнішній вигляд, і деревину

ців. «Але п'ять пальців одного майстра, природно, відрізнялися від п'яти іншого. Тому в будівництві храму зберігалися лише співвідношення. Завдяки ним церква мала цілісний вигляд», – пояснює Кравченко.

Дерев'яні храми будували без жодного гвіздка. Саме дерево визначало й розміри: споруда була такою завдовжки, якими були колоди. До того ж у великій церкві віршам одного села було

би холодно. А погодні умови ніби допомагали створити естетичну храмів: наприклад, дах у карпатських церквах був довшим і ширшим, ніж у храмах інших регіонів, — щоб швидше стікала вода. „Подивіться, карпатські церкви — ступіні-аби, як члени, а у Центральній Україні — ступіні, нагадують тополя. Ступінчаста церква в степях не вписувалася в ландшафт“, — зауважує Кравченко.

Втім, замислюючи церквами має й інших біс. Дослідники не беруться знати точну кількість храмів, оскільки чимало їх згоріло за останні роки. Подібної ситуації мають причетність навіть громади зі священнослужителями, яких невеликі церковні приміщення видаються недостатніми і замалими. На звільненому таким чином місці можна змурувати нову, більшу церкву. Але найчастіше причиною пожежі є байдуже нестримання правил безпеки. Наприклад, Кравченко згадує про пам'ятку архітектури національного значення в Рогатині, де, за переказами, правив батьмо Насті Лісовської (Россолини): „Я возив туди студентів місяць тому. І от з тильного боку церкви [розповідає] місцеві вояки, неприємний запах на стіні. Довкола — купа металевих. Один з них міг призвести до біди“.

ВТРАЧЕНА МАЙСТЕРІСТЬ

Церкви гинуть не лише від лихого наміру або небажання, а й від нібито добрих справ: пам'ятки архітектури XVII-XVIII століть церквою громад не мають ніякого об'єкту архітектури національного значення, так надійніше. Міністерству культури, на балансі якого перебувають пам'ятки національного значення, за шим прослідкувати не під силу. Містезтвознавці ж лише констатують: зовнішні покриття — це смерть для класифікації деревини. Під ним вона може гнити.

Олена Крушинська хвалить мешканців містечка Комарного на Львівщині за їх розуміння проблеми. Це небувалі випадки, коли православна і греко-католицька громади об'єдналися і вийшли гроші в свійлас створити — відновити стару церкву Архангела Михаїла 1754 року. Тепер вона — мов лілеячка. „Поруч з муруваною церквою, і я спитала, чому вони зважилися реставрувати церкву, адже це дуже дорого? Кажуть: хочемо бачити церкву такою і надалі“, — згадує Крушинська. Додатково і мер міста, профінансувавши частину робіт із власної кишені. Окрім грошей, зібравши чимало часу й сил збірники потрібних паперів. Показ церквою має статус пам'ятки національного значення, для отримання всьляких дозволів довелося пройти сім кіл бюрократії. А майстрів на час реставрації посилали в самому стилі: їх приймали по черзі церкву інші господарі.

„Найпривабливіше, що професія будівничого дерев'яних храмів була спадковою, й останнє покоління умільців уже відійшло“, — нарікає професор Кравченко. Одним з останніх був Михайло Врда. Він з колегами реставрував Миколаївську церкву в селі Кривин — складний об'єкт Лавського музею народної архітектури і побуту „Шевченківський гай“. Церкву, збудовану 1763 року, на початку XX ст. селяни вирішили спалити, аби побудувати більший храм. Стараними мітрополита Шенгіївського й розібрані, перевезені до Львова і заново складані, замінюючи старі колоди новими. На підтримку талантів майстрів зниклої професії Ярослав Кравченко показує копії старих фотографій Миколаївської церкви — на них вона просла і трюсила: „А подивіться, яка вона зараз гарна і струнка в Гаю“!

НЕ БЕТОНОМ ЄДИНИМ

Отже Василю Мандзюку із села Міжгір'я в Закарпатській області завжди подобалися дерев'яні церкви. Завдяки тому, що цей регіон приєднався до Радянської України найпізніше, тут таких храмів збереглося найбільше. Але й їх, на думку отця Василя, замало. „Був у совєтній такий проєкт: на все Закарпаття зібрати по одній церкві кожного стільця. Скільки було гарних церкв — усі поналіпити!“ — нарікає він, проведявкою повз мурувану церкву з дахом, вертеним сірою бляхою.

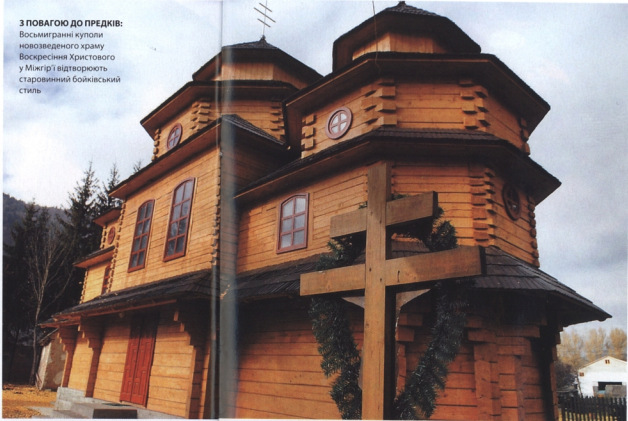
З його ініціативи пошуку тому в Міжгір'ї здійснилася дерев'яна церква Воскресіння Христового. Він вважає, що в храмі з дерева і правиться краще, взимку — тепло, а влітку менше розпалює. „Майстрів, які працюють із деревом, у нас бракує. Як їм давав поради, показував, як будувати. Адже в цікалося тією темою давно, читав спеціальну літературу“, — з гордістю розповідає настоятель, стовіч біля охайного храму з комприментними куполом у бойківському стилі. Обрав його сідомо: сам — боїко, а таких церков на Закарпатті практично не збереглося.

Дослідник дерев'яної архітектури Михайло Сироман розповів „Новинарені“, що це одні з небагатьох прикладів будівництва храму „за всіма правилами“. Завдяки зведенню будівничого не знають деталей зчленення дерев'яної церкви. Приміром, у Золочеві на Львівщині нещодавно побудували дерев'яну церкву, але накрили не колотом, а пильним гонтом. „Волозна у такої деревини перерізані. Коли вода потрапляє на них, просується всередину, і деревина гниє. А якщо деревина колога, вода стікає, і такий дах практично вічний“, — роз'яснює професор Кравченко.

Одна дочкака „дривального“, колото вичучу гонту коштує гривиню. Ще гривиню треба заплатити, щоб її пок-

З ПОВАГОЮ ДО ПРЕДКІВ:

Восмигрідні куполи новоствореного храму Воскресіння Христового у Міжгір'ї відтворюють старовинний бойківський стиль

ЦЕРКОВНИЙ ЗАТИШОК: Отця Василю в дерев'яному храмі і правиться краще

СВІДОМА ГРОМАДА: Церкву в Комарному відреставрували за всіма правилами

ласти. Для покриття церкви Воскресіння Христового треба було 10 тисяч долеток. Частково допомогли католики з Німеччини, решту коштів зібрала громада. А спонсором колали виступила місцева лісопилівня. Вони жодявасілася допомогти з будівельним матеріалом для однієї дерев'яної церкви у Міжгір'ї, яку планує збудувати отця Василь.

Одну майже добудовану дерев'яну церкву „Новинар“ відшукав у селі Кривин на Івано-Франківщині. Відкриття дерев'яної архітектури зачепило і Львівобережжя України — дерев'яні храми з'явилися у Дніпропетровській та Полтавській областях.

КОЛОДИ МИНУЛИХ ЛІТ

Багато дерев'яних лемківських церков після операції „Висхід“ зачинилися на території Польщі. Сьогодні вони ходять у популярні туристичні маршрути, про них пишуть книжки і навіть порівнюють із японськими нагодями.

Кшиштоф Пільмосовський, представник міжнародного товариства „Гринвег-Східні Карпати“, розповів „Новинарені“, що багато туристів приїждять у Підкарпатське воєводство Польщі, аби помилуватися дерев'яною архітектурою. „Наприклад, французи від здивування аж роти роззявляють. Де не чувано, щоб у четвері Європи збереглися дерев'яні церкви XVII століття, збудовані без жодного цвпика?“

А по той бік кордону, на Самбірщині, таких церков набагато більше. 15 з них мають статус пам'яток архітектури національного значення, 70 — місцевого. Оскільки туристів бракує, у Словаччині збереглося лише кілька дерев'яних церков, але вони вписані в місцеві туристичні програми. Це рекламується. А звідси навіть туристи дізнаються, що в нас така краєзна? — запитує отця Василь.

На думку Ярослава Кравченка, проблема не лише у наявності інформації, а й у культурі українського туриста. „Якби ці церкви були цілком українськими, вони б були вже єдиної. А поки що все тримається на ентузіазмі. Приїхали до мене друзі з Німеччини, я їх повів і показав“.

Олена Крушинська каже: „З'являються туристичні та сайти — будуть і туристи“. Втім, на її думку, слід ще й нагадувати священникам і громадам, що їхні церкви — не лише храми Божі, але й шедеври архітектури, створені членими пращадками. Адже зібрати коштів і замовити фахову реставрацію, хоч і складно, але можливо.

Сайт, започаткований Крушинською, постійно поповнюють фотографії дерев'яних пам'яток від друзів та небайдужих мандрівників: покажіть деревця зовнішкє, ентузіастів не сидить сльозами руни, а потроху проривають інформаційну блокаду. ■